

A két sík

Vida Ognjenović: *Putovanje u putopis*

Kit érdekel ma már, hogy valaki, bárki, milyen élményben részesült Párizsba, Japánba, Mongóliába, Szerbcsernyére vagy Bela Palankára utazva? Azt akarom mondani, hogy az útleírás, mint irodalmi műfaj, úgy látszik, örökre elvesztette valamikori legfontosabb tulajdonságát – és talán keletkezésének alapvető oka is megszűnt –, hogy leírja nekünk azokat a csodákat, amelyeket egy feltételezett valaki, de nem mi, átélt utazásai során. Ez a feltételezett valaki, aki mondjuk, először látott elefántot, vagy először kóstolta meg a banánt, biztosan csak eme elsőbbsége folytán tűnt rendkívül fontosnak és jelentősnek a kortársai számára, akiknek annak alapján, amit az utazó elmondott, csupán az ábrándozás lehetősége maradt. Ám minden megváltozott, mindannyian láttunk elefántokat és piramisokat, mindannyian voltunk a Marson, a banántól még a gyerekek is megundorodtak, így az útleírás is megváltozott, pontosabban ez a forma többé már nem a látottakról tájékoztat, inkább az elképzeltről, mindinkább viszonylagosítva a fikció és a realitás kapcsolatát. Így ha a memoárookra, mondjuk, érvényes az a szabály, hogy akkor a legjobbak, ha egy kicsit kitaláltak, és már nem is tudni, mi a teljes igazság, ugyanez érvényes az útleírásokra is, akkor a legjobbak, ha egyáltalán nem szólnak utazásról, hiszen, és ezt is elmondta már valaki, úgy is írható útleírás, hogy az ember ki sem mozdul Königsbergből vagy Bela Palankáról. Nem tudom, honnan épp ez a Bela Palanka, ha lehet Bijelo Polje is, bármikor keresztülmegyek ezen a városon, arra gondolok, istenem, milyen is lehet Bijelo Poljén lakni? Biztosan olyan mint máshol, *drugde*, ahogyan Aleksandar Tišma mondaná, csak a mindennapok szürkesége, a kihalt könyvtárak, a politikai gyűlések, a cso-

dák nélküli élet, az unalmas tévéműsorok. Talán épp azért is utazunk, hogy legalább egy kis időre kimozduljunk és felrázódjunk, és onnan ahova megindultunk, minél előbb visszameneküljünk, még mielőtt megszűnik az út varázslata, és mielőtt megbizonyosodnánk arról, hogy bárhova is mentünk, mindig valahol itt vagyunk, önmagunkban, és hogy önmagunkból semerre sem mehetünk, kivéve a túlvilágra, de oda senkinek sem sietős...

Hogyan kell tehát ma útleírást írni ?

Vida Ognjenović *Utazás az útleírásba* című könyve éppen ilyen újszerű útleírás, amely szinte nem is szól utazásról, és ha szól is, feltételesen teszi, mert az utazásnál fontosabb számára egy másfajta tanúvallomás. Persze, az ember minden cselekedetét egyfajta utazásnak is vehetjük, még ha mindjárt időutazásra is gondolunk, olyan cél felé, amely felé senki sem törekszik, és senkinek sem sietős, ámbár az írás is utazás, az olvasás is utazás, nagyon is különös utazás, a gondolkodás is utazás, és maga a szerelem is, a valószerűtlen és beteljesületlen is (egy ilyennek a leírása rejlik Vida Ognjenović könyvében is). Az igazi és megtörtént szintén valamilyen utazás, valamilyen transzformáció, magunkban, a másokban, időben, térben. Vida Ognjenović *Utazás az útleírásba* című művének esetében a másság és a másik kategóriája különösen fontos. Mélyen személyes könyv, mégsem szolipszisztikus, hanem állandóan másvalaki és másvalami felé forduló: más világ, más kultúra, más hagyomány, más írók és különösen a barátok felé. Ez a könyv bizonyos vonulatában a barátok és barátságok ideszólítása, az emberek közötti bizalom dicsérete, és ugyanakkor az olvasás, az irodalom, a művészet, a színház, a szellem dicsérete, egy finom, részint veleszületett, részint szerzett előkelőséggel, egy olyan manírral, keresettséggel, melynek sikerül nem annak lennie, amely élettel teli és autentikus.

A XX. század elején írta Isidora Sekulić a *Norvégiai leveleket* (1914), a szerb útleíró próza egyik legjelentősebb könyvét. A XXI. század elején Vida Ognjenović - Isidora Sekulić nyomdokain haladva - nemcsak beszámoltól ír arról, hogy hogyan néz ki Norvégia kilencven évvel később, hanem az útleírás útleírását írja, jobban mondva, egy különös módon „beleírja” magát Isidora Sekulić szövegébe. Akkor, amikor az útleírás - mint láthattuk - szinte szükségtelen irodalmi formává lett, mivel már mindenki mindenhol volt, mindent látott és mindent leírt, Vida Ognjenovićnak eszébe jut, hogy a palimpszesztus a lehetséges válasz a kérdésre: mire jó az útleírás a digitális kamera idejében? Emellett, az *Utazás az útleírásba* csak feltételesen szól arról, hogy mi mindent láthatunk egy hólepte vidéken áthaladó vonat ablakából, és arról, hogy a norvégek hogyan ülik meg ünnepeiket.

Vida Ognjenović a hiperboreusokról szólva, arról a világról ír saját verziójában, amelynek kultúrája vagy a fény hiányának pótlásaként, vagy ekvivalenciájaként keletkezik, ellentétben a mediterrán kultúrákkal, ame-

lyek a fény többletét abszorbeálva jönnek létre. Elbeszélését úgy szervezi meg, mint a megváltozott életkörülményekből közvetve vagy közvetlenül adódó legkülönbözőbb asszociációk és reminiszcenciák gyűjteményét. Norvégiába érve Vida Ognjenović egyszerűen szükségét érzi annak, hogy rekapitulációt végezzen, és közben ezt az északi országot szükségszerűen és elkerülhetetlenül összehasonlítja azzal a déli országgal, amelyből jött. Noha a könyvben ez az összehasonlító reláció inkább magától értetődik, mint hogy explicite beszélne róla, az elbeszélés állandóan a népek és kultúrák közötti különbségekben gondolkodik, akárcsak az emberek közötti különbségekben, Isidora Sekulić kérdő mondatának szellemében: „Milyen messze van ember az embertől?“, amelyet annak idején Vida Ognjenović egyik drámájának címszövegévé avatott. Az *Utazás az útleírásba* olyan könyv, amelynek legalább két síkja van. Egyfelől vallomás „mindenről, ami történik” (gyermekkor, közelmúlt, színházi munka, az oslói művelődési központ megalapítása, utazás Isidora Sekulić nyomdokain...), másfelől rekonstruálja és szinte regényesen tolmácsolja egy intenzív, de elfojtott, paraerotikus emberi viszony (Jovan Skerlić-Isidora Sekulić) történetét, amelyben egy könyv recenziója csak a jéghegy csúcsa. Többek között a *Norvégiai levelek* személyes felfedezésének történetéről beszél, a többszöri olvasásról, a rétegenkénti desifrázásról (a meg nem történt, de óhajtott románc értelmében) és végül közvetlen átélésről és értékelésről, miközben az útleírás többé már nem beszámoló, hanem *metaútleírás*, *metemútleírás*, a másik felé vezető út, a megtett belső út ismétlése és életre keltése.

Végül, az *Utazás az útleírásba* mindenekelőtt olyan könyv, amely különleges módon összpontosít az életre, annak különböző formáiban, és mélységesen hű Isidora Sekulićhoz. Ez a könyv egy izgalmas útleírásos-episztoláris regény, amely emlékeztetni szándékozik bennünket arra, hogy az irodalombeli életet nem kell kitalálni, csak helyes szemszögből látni, hogy egy valós vagy egy lehetséges Hiperboreában, teljesen mindegy.